

МОВНІ ЗАСОБИ ОБРАЗНОСТІ У ЦИКЛІ ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ ЧУМАКА “МРІЙНОВТОМА”

Літературний процес 20-х років на Україні неможливо уявити без творчості Василя Чумака. Поетичні здобутки цього талановитого митця підносили молоду українську поезію до рівня кращих зразків європейської літератури. Як зауважував Павло Тичина, “Яка тонка це річ – людини творчість!” [Цит за: 2, 79]. З філософського погляду під творчістю розуміється діяльність, у процесі якої народжується щось нове, чого раніше не існувало. З цього боку поетичний доробок В. Чумака варто розглядати як справді новаторський. Творчість майстра слова виявляється не лише в опануванні ним нових тем, у пошуках нових віршових форм, творенні нових образів, а й у збагаченні поетичного лексикону власними неологізмами, метафорами, епітетами, образами-символами, покликаними свіжо й оригінально відтворювати особливості творчого стилю письменника.

Актуальність дослідження зумовлена потребою з’ясувати мовні засоби образності циклу поезій “Мрійновтома” зі збірки “Заспів”. Відомо чимало літературознавчих розвідок, монографій, присвячених творчій спадщині поета (Барабаш Ю., Ільєнко І., Крижанівський С., Світличний І., Складаний І., Чорновіл В.), однак літературознавці зі зрозумілих причин недостатньо уваги приділяли багатству художнього мовлення, мовностилістичним особливостям творчості В. Чумака. Стверджувально можна сказати, що літературна палітра Чумака надзвичайно багата і різноманітна. Тонкий знавець поезії, М. Йогансен назвав Василя Чумака одним із найсильніших художників образу. Це можна побачити в аналізованих віршах циклу “Мрійновтома”. Поет за стрімко короткий час зумів подолати чужі впливи і виробити власний стиль. Як стверджував В. Чумак, самі події постачали “новизну образів, тономентальованість, ярь фарб, динаміку ритму” [Цит. за: 3, 33].

І справді, в аналізованому циклі тропи вражають свіжістю, барвистістю, органічним влиттям у загальну канву вірша. Він часто звертається до метафори, бо саме вона допомагає емоційніше і повніше передати враження: “Тліє блакитний жар...”, “... завіт осінній сум...”, “... листопад пішов шукати марев...”, “... на віях несуча гаптований привіт...”, “... ходять суми тиходзвонні...” – все це оригінальні образи, без штучності та пишності. Метафора як засіб художньої характеристики і засіб творення нових лексичних значень слів займає важливе місце у творчості В. Чумака, що свідчить про високе естетичне чуття поета і створюють виразний стилістичний ефект у поезіях. Індивідуально-авторські метафори по-новому освітлюють те чи інше явище, психологічний чи фізіологічний процес, емоційний стан людини, поняття і явища поет об’єднує в таку семантичну залежність, для розкриття якої потрібен складний асоціативний зв’язок. Для нього характерним є творення метафор на основі звукових і зорових асоціацій: “... Усміхається проміння срібним жалем на вікні”, “смуток росами упали”, “гірлянди тьмяного намиста на гіллях яблуні вились”, “навколо скрізь молилась осінь”. Як зазначав Л.А. Булаховський, “...метафоризація... збагачує мову щодо її стилістичної гнучкості, тобто по-різному забарвлених способів передати ідентичний, або тільки схожий інтелектуальний зміст” [1, 55].

Своєрідного емоційного забарвлення набуває у Чумака прикладка, яка виступає епітетом, порівнянням, метафорою, серед них є оригінальні поєднання, які вилилися в промовисті образи (“ясочок-волошок”, “метелику-сніжку”, “ніченька-черниченька”, “перлини-роси”, “грона-бризки”).

Автор циклу “Мрійновтома” збагачує поетичний словник української мови стилістичними прийомами обігрування кольорів, які виступають у ролі епітетів. Поєднання назв кольорів з різними поняттями свідчить про закономірності використання традиційних образів, які вже стали певною мірою поетичними символами. Колірна гама епітетного вираження словесно-образних картин поезій В. Чумака своєрідна, насичена чіткими яскраво-виражальними барвами й ніжними напівтонами. Аналізуючи використання традиційних для української поезії кольороепітетів, улюблених кольорів поета, поєднання їх з конкретними реаліями об’єктивного світу, творення поетичних пейзажних текстів, тяжіння до окремих кольорів, поодинокі використання інших, а також наявність складних відтінків спектра, функціонування лексем із семою кольору – дають змогу говорити про специфіку творчої манери письменника, динаміку його художніх пошуків. Оригінально вживається у віршах означення білий, що набуває ознак поетичного символу: “... білі-білі душі нарцисів...”, “... білим жалем вечір кинув тіні...”, “... білим жалем білий шум пороші...”, “... бо так рано в’яли білі рожі”, “... Білий метелик лине та лине, білий метелик сніжин”. Білий колір виступає символом ніжності, краси.

Поетична традиція зумовлює активне вживання Чумаком як в прямому так і в переносному значенні прикметника блакитний. Колір конкретних реалей поет безпосередньо виражає у сполученнях: "... а з бані блакитної промене-шовком всі плями, всі тіні зітерті", "... щоб у ній блакитно далечінь замріла", "тіліє блакитний жар".

Поетичною традицією освячується вживання піднесеного з позитивно-емоційним оцінним змістом означення срібний: "... Усміхається проміння срібним жалем на вікні". Опис таким поетично містким епітетом підкреслює чарівність, чистоту й за формою вираження є метафорою.

Василь Чумак творить такі мовно-художні образи, в яких кожна деталь розкриває багатопланову семантику поетичного задуму. Нерідко мовні поняття утворюють синонімічні ряди. Наприклад у синонімічних відношеннях перебувають слова: матусі, нені; надовго, назавжди, довіку; шепче, шепоче, розказує, заведем розмову; перев'яже, обів'є, які, зберігаючи свій основний понятійний зміст, набувають переносного значення в індивідуально авторських образах: "легіт шепче казку нивам", "Хтось молитву нечутно шепоче. Хтось про горе розказує спасу", "заведем розмову – тиху, сумовиту". Беручи до уваги знакову природу слова, можна констатувати, що глибинну основу синонімії становить позначення одного й того ж денотата кількома різними словами. Синонімія як тип лексико-семантичного відношення ґрунтується на тому, що слова, які належать до однієї і тієї ж частини мови, характеризуються повним або частковим збігом своїх лексичних значень.

Особливого значення в естетичній системі поетичної мови В.Чумака набувають елементи фольклору. Його улюблені образи – фольклорні слова-символи "мріє барвінок під снігом", "цвітом яблунь", "ясочок-волошок", "білі рожі", "колос", "лози у тузі", "бо так рано оцвіталися черемхи і жечміни", "моя свічечка – жертва вечірня", "свіча розтане – смерть", "жайворонів спів", "голубині крила". На глибокому синтезі фольклорних і традиційних поетичних образів побудований вірш "В зелену суботу", в якому домінують фольклорні елементи:

Назриваю в гаю запашного зілля,
запашного зілля, вибуялих трав;
з ясена та кленів нарубаю гілля;
лепехи нарвати побіжу на став;
кличанням обставлю, приберу кімнату.
– Подивіться, мамо! Хороше ж то як! –
Усміхнуться очі. Поміж тим у хату
вечір завітає – стомлений козак [4, 93].

Образ матері є втіленням всього доброго і чесного, символом світла виступає свічка, вічності, нев'янучої молодості, незнищеності – барвінок, цвіт яблуні уособлює собою родове дерево, дерево життя, плодючості, початку всіх речей. Його вірші характеризуються піднесеним пафосом, романтичною символікою, що визначає стиль поета.

В. Чумак економний на слово. Цілу гаму почуттів він умів передати в одному рядку. Так, наприклад, психологічний злам, складний процес прозріння, звільнення від ілюзій передається одним-єдиним реченням: "Всю жагу – зоревий трунок, п'яний трунок ізоп'є".

У його пругких рядках усе підпорядковано основній ідеї. Якщо йдеться про невпинний рух, про непогамовність, то трави не тільки зелені, а "вибуялі", якщо ж радість сповнює груди, то і все навкруги переймається цим настроєм: "жагучі вінця", "прозора ласка".

Природа у поета завжди зрозуміла й рідна, суголосна з душевним станом ліричного героя. Весна, сонце, гай, трава, вітер, ранок, вечір – усе це одухотворене: світанок – "легінь", вечір – "стомлений козак", ніч – "черничка", люди – "схилились у тузі", "весну в жагучі вінця переллю".

Чумакові вірші надзвичайно милозвучні: "Люблю. Лелію. Обів'ю...", "Стільки щастя, що боюся...", "Ти – жаль. Навіщо жаль?.." – тут використано алітерації для лагідних інтонацій. "Коли говорити про звукопис, – відзначав Максим Рильський, – тут треба зауважити, що у великих поетів, а не у формалістів, типу Бальмонта, виникає він іноді свідомо, а часом стихійно, уже по написанню дістаючи санкцію від творчого генія" [Цит. за: 3, 35]. Очевидно, й Чумакові ненав'язливі й невимушені алітерації народилися стихійно, в горнилі поетичного творення, бо він мав дуже розвинене чуття мови: його слова плінуть музичною рікою. Ця музикальність підсилюється туго припасованими римами, які дослідники порівнювали з нижніми звуками органу. Особливо часто зустрічаємо у Чумака асонанс, який має значно більше звукових відтінків, ніж власне класична рима: несу – сум, веж – живе, мармур – браму, далі – коралів, русалка – палко. Точні рими у нього також свіжі й несподівані: мармурову – вирову, обніжку – сніжку, спів – заплів, казку – ласку.

Поет досить уважно ставиться до пошуків оригінальної форми слова у творенні неологізмів. Вживання прикладкових сполук, а також низки власних новотворів ("мрійновтома", "зеленоземні", "блакитноквіт", "тиховійні") підтверджують глибоке знання і розуміння поетом мови, її живого організму. В цілому вірші цього циклу справляють враження дивної краси,

гармонії зорових образів і звукосполучень. Художні засоби у віршах виражають естетичний ідеал митця, допомагають зрозуміти його художню модель світу в центрі якої, безпосередньо, знаходиться людина.

Для стилю Чумака характерними є лаконічність, стислість, або, як говорили у 20-х рр., “рубаність вислову”, прості непоширені речення, за допомогою яких відтворюється мінливість вражень ліричного героя, окреслюючи світ, предмети, почуття легкими мазками, “цятками”. Цим досягається й емоційність твору. Звідси – поетична стихія, злива метафор і порівнянь, густа конденсація думок і почуттів.

Список використаних джерел

1. Білоусенко П.І. Розвиток метафоричного мислення під час вивчення дієслова / П. І. Білоусенко // Українська мова і література в школі. – 1981 – № 2. – С. 55-58.
2. Вокальчук Г.М. Оказіональні назви осіб в українській поезії 20-30 років / Г.М. Вокальчук // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 8. – С. 79-81.
3. Українське диво: Поетична антологія / [за упоряд. та ред. В. Коломійця]. – К.: Український письменник, 2005. – Кн. 2. – 535 с.
4. Чумак В. Червоний заспів: Поезії. Оповідання і нариси. Ст. та рец. Засідання дитячого гуртка “Музо, геть”, п’еса-шарж. Автобіогр. матеріали. Спогади про поета / В. Чумак [упоряд., авт. передм. та прим. І.О.Льєнко]. – К.: Дніпро, 1991. – 364 с.

Анотація. У статті проаналізовано мовні засоби образності у циклі поезій “Мрійновтома”, де визначається їх специфіка у ракурсі мовного світобачення автора. Особлива увага сконцентрована на аналізові метафор, прикладок-символів, кольороназв, синонімів як одного з важливих засобів посилення виразності й образності точного відображення змальовуваних подій.

Ключові слова: метафора, синонімія, прикладка-символ, кольороназва, образ, епітет

Summary. This article deals with language meanings of imagery in the series of poetry “Mriynovtoma”, where their specific foreshortened of language author’s world outlook has been defined. Special attention is concentrated on metaphor analyses, apposition-symbols, names of colors, synonyms as one of the important means of expressiveness; strengthening and imagery of exact reflection of the depicted events.

Key words: metaphor, synonymy, apposition-symbols, names of colors, epithet.

УДК 811.111’42

Марчишина А.А.

РЕФЕРЕНЦІЙНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ ОПЕРАТОРІВ У ТЕКСТІ

Теорія тексту, яка розвивається впродовж кількох останніх десятиліть, свідчить про те, що наративний та пізнавальний модули вербального спілкування розглядаються як цілком самостійні й часто незалежні один від одного характеристики тексту. Їх точки перетину фокусуються на конкретних елементах тексту, що можуть у його тканині виконувати одночасно кілька функцій, в тому числі наративного та пізнавального плану. Такими поліфункціональними одиницями слугують окремі елементи тексту, до яких належать і модальні оператори з площини лексичного рівня мови.

Запропонована стаття – це лінгвістична розвідка, в якій робиться спроба аналізу виконання операторами гумористичної модальності (в ході дослідження ними виступають дієслова) референційної функції у текстах сучасної англійської художньої прози, а також вирішується завдання прослідкувати типи референційних зсувів, що в процесі сприйняття зреалізованого мовлення (тексту) призводять до створення комічного ефекту, а відтак забарвлюють текстуру гумористичною модальністю. Під цим терміном ми розуміємо модальність суб’єктивну – такий її тип, що відображає ставлення автора мовлення до змісту висловленого, з уточненням напрямку суб’єктивності – гумористичного.

Референційна (референтна) функція одиниць мови бере початок від виконання такої функції самою мовою [5]. У здійсненні акту референції беруть участь автономні одиниці (імена власні та загальні, іменні словосполучення, особові, неозначені, вказівні та заперечні займенники) та їх актуалізатори (артиклі, присвійні займенники, прийменники, числівники) [8, 411]. Проте, на